

*Tied az ország,
ismerd meg!*

TANUSKODNAK A HEGYEK

A Balaton északi partját kísérő hegyek az Őrsi-hegy homokkő bérccel egyszerre véget érnek és a tapolcai medence széles öble nyílik be a Balaton-felvidék nyugati részébe. A legszebb és legérdekesebb magyar tájak egyikén vagyunk, Magyarország egyik legbájosabb vidéke a *Badacsony*, a *Szentgyörgy*, a *Csobánc*, a *Haláp* síksági környezetből kiemelkedő, haranghegyektől tarkított tája. A bazaltsapkák a hegyek tetején mint megannyi levélnehezék megvédték az alattuk lévő puha rétegeket a pusztulástól. A hegytetőket, mint pl. *Badacsonyon*, *Szentgyörgyön*, festői bazaltsziklák koronázzák. A hegyoldalakon a bazalttörmelék elvegyül a homokkal és az ország legkiválóbb bortermő talaját szolgáltatja. A magukban álló hegyek a feudális rablólovagoknak szinte kínálkoztak várépítés céljaira. Szigliget, Csobánc, Tátika, Hegyesd váromjai regélnek a viharos időről.

AMIKOR A VULKÁNOK MŰKÖDTEK

A tapolcai medence ugyancsak bő alkalmat nyújt arra, hogy betekintsünk a magyar föld fejlődéstörténetének egyik legérdekesebb szakaszába.

A parti hegyek vonulatát itt a rétegek mély beszakadása szakította meg. A besüllyedés két párhuzamos, északi-déli irányú (meridionális) törés között történt. A süllyedéket előlöttötte a pannoni tenger és lágy homokkal, agyaggal teljesen feltöltötte. A geológusok megállapították, hogy a feltöltött medence eredeti felszíne körülbelül 270 m magasságban volt. Amikor a tenger elvonult, a Föld belsejéből kitért az izzó bazalt láva (a pliocén-korszak derekán), de nem takarta be teljesen az eredeti felszínt, hanem csak helyenként kisebb-nagyobb kerekded foltokban ülepedett rá az eredeti felszínre. A fejlődéstörténetnek ezt a fázisát mutatja sematikus képünk felső ábrája.

A SZÉL MUNKÁJA

A Föld felszínének átalakításában a szél óriási munkát végez. Némely helyen több száz méter vastag réteget fújt el. A pliocén-korszak hatalmas állandó szelei nekirugaszkodtak a pannoni tenger által lerakott puha, laza rétegeknek, és ott, ahol ezeket semmi sem védelmezte, felkapták az üledéket, vitték, sodorták magukkal dél felé. A Kis-Alföldön s a Dunántúl

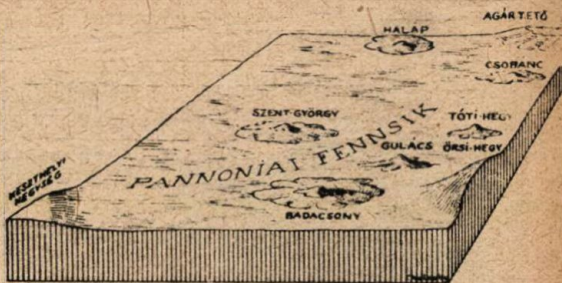
Balaton-környéki vidékein sok tízezer éven át végezte ezt a pusztító, letaroló munkát, amelyet tudományosan *deflációnak* nevezünk.

Csak ott nem bírt a szél a medencét kitöltő homokrétegekkel, ahol a pannóniai tenger elvonulása után bazalt-lávát okádó vulkánok törtek a Föld felszínére. Egészen apró kitörések voltak ezek, de ahol kerek sapkaként ráülepedtek a homokra, ott megvédelmezték az alattuk lévő rétegeket a szikfúvás letaroló hatása ellen (középső ábra). Ezek a megvédett részek megmaradtak, mint *tanúhegyek* s ma csodálatos alakjukkal messze földön híres tájképrészletek. A Badacsony-, Szentgyörgy-, Csobánc-, Haláp-, Gulács- és a Főti-hegy mind ilyen egyforma, kerek bazalt-takarós (meza) tanúhegy. Bazalt-takarójuk alsó lapja majdnem pontosan 270 m magasan van a mai tenger szintje fölött, tehát könnyű elképzelni az eredeti pannóniai fennsíkot, amelyen a bazalt-láva szétterül. A takaró alatt mindenütt homok van.

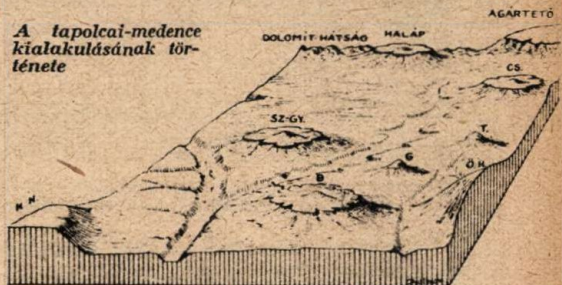
A SZENTGYÖRGY TÖRNYAI

Persze a kemény bazaltot is elkese-redett dühvel ostromolta a szél, északi oldalukat a magával sodort homoktengerrel, mint szerszámmal, karcolta, marta. Munkájának hatását gyönyörűen lehet látni a Szentgyörgy-hegy északi oldalán.

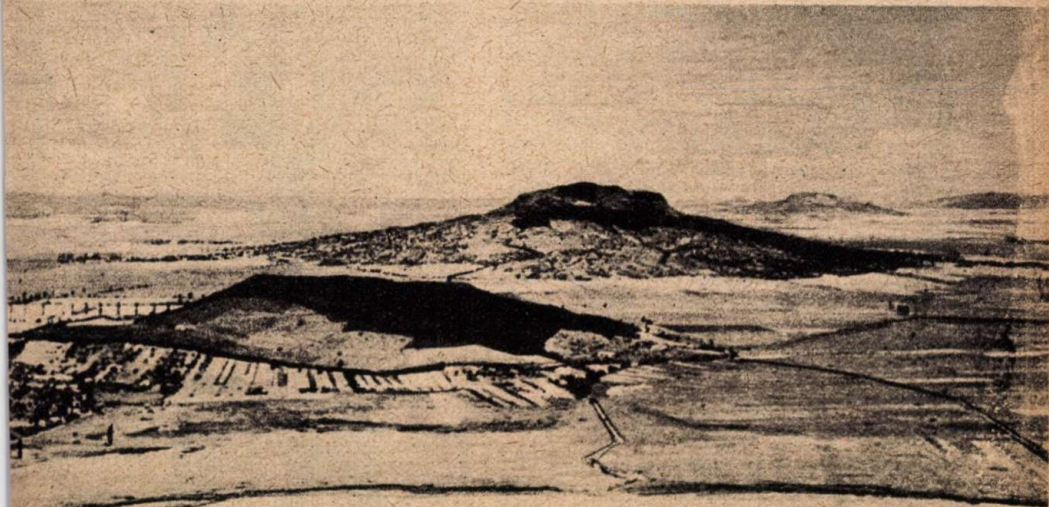
A tapolcai öböl panorámája. Az előtérben lévő dombok mögött Szigliget vára, mögötte szélesen terül el a tapolcai öböl egykor ingoványos berke. Baloldalt sötétlik a Keszthelyi-hegység keleti pereme. A jobbsarokban messze Sümegi-hegység

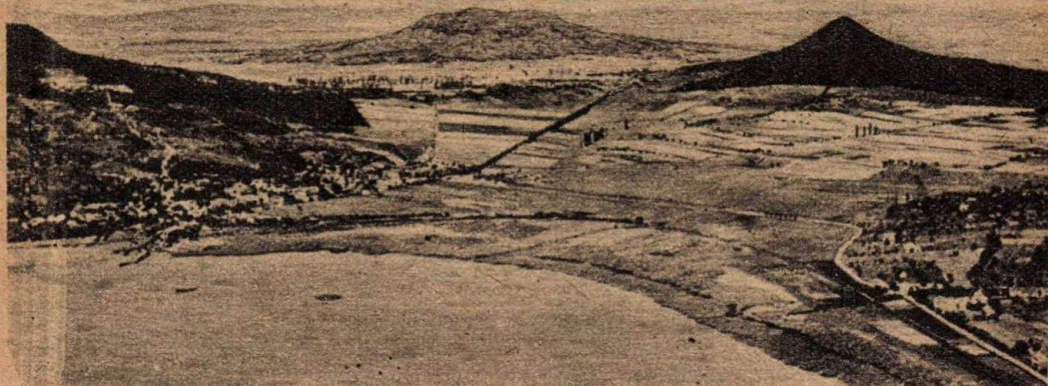

A tapolcai-medence kialakulásának története

A bazalt-hegyek mezeje

A badacsonytapolcai öböl képe. Baloldalt a Badacsony tömege, tövében Badacsonytomaj házai, középen Szentgyörgy-hegye, a szabályos alakú sötét kúp a Gulács, mögötte a sümegei hegység

A bazaltos kőzetek a láva lehűlése alkalmával gyakran pompás oszlopokban váltak szét, az egyes bazalttoronyok mint valami nagyszerű természeti orgona sípjai helyezkednek el egymás mellett. Világhírű pl. Skóciában Staffa-szigetén a Fingal-barlang oszloposan elvált bazaltja. Kicsinyben ezt a tüneményt a tapolcai (és nógrádi) bazaltvidékeinken is láthatjuk, pl. nagyon szép oszlopos bazaltot látunk a halápi kőbányában. De a földtörténet legszebb, legmegragadóbb emléke hazánkban a Szentgyörgy-hegy pompás „Nagyorgonája”, ahol százával sorakoznak a bazaltoszlopok. Ezek azonban nemcsak függőlegesen tagolódtak, hanem vízszintes lapok mentén is elvált részekből állanak, mintha hatalmas sajtkorongókból rakták volna össze az oszlopot. Az oszlopokat egymástól élesen elválasztotta az erős, száraz északi szél, a függőleges hézagokból kifútt minden morzsalékot. A különvált oszlopok egy ideig vitézül állták a hőmérséklet-ingadozás, fagy, szél, nedvesség alattomos támadásait, de végül a vízszintes hézagokba is beférkőzött a szél, lassanként megbomlott az egyensúly, egy-két oszlop összeomlott, a nagy sajtkorongóhoz hasonló bazaltleplenyek rendetlenül hanyódtak egymásra. Az oszlop így lealacsonyodik, lekerekedik, zsákalakúvá lesz, ezek a kőzsákok.

AMIKOR SZIGLIGET SZIGET VOLT

Amikor a Felvidék tövében a letarolt felszín megsüllyedt, az árkos medencében felgyűlt a Balaton vize

s mélyen benyomult a tapolcai medencébe is. (A fejlődési séma alsó ábrája.) Irásos emlékek bizonyítják, hogy a Balaton még a történelmi időkben is nagyobb felületet öntött el a mainál. Az 1779-ben készült Krieger-féle térkép a tapolcai öböl sajátzerű ősi állapotban mutatja. Szigligetnél megjegyzi a térkép kísérő szövege, hogy a dombcsoporthoz a rajta álló várral valamikor teljesen körülvette a víz. De még a térképen is Szigligetre egyet-

A tátikai erdő. 620 cm kerületű vén bükkfa

len út vezet 5 híddal a Szentgyörgy-hegy felől, a lápokon keresztül. Maga a Szentgyörgy is teljesen lápoktól körülvett sziget volt még ekkor. A 19. században történt meg a vizek lecsapolása.

MIRŐL TANUSKODIK A HALÁP ?

Vannak olyan kicsiny, bazaltfoltokkal takart tanúhegyek is, amelyekről a bazalt nagy része már lepusztult, azért a hegy csúcsos, kúpalakú, mint a Gulács-, a kis Hegyesd- és a Táti-hegy. A Haláp geológiai érdekessége abban áll, hogy itt a pannóniai rétegek a dolomiton nyugszanak s a hegy ilyen módon arról tanúskodik, hogy itt a pannóniai rétegek a Kis-Alföldről a Balaton vidékére, onnan Somogyba is áttértek, mint teljesen sík terület. A Balaton déli partján a Fonyódi-hegy ennek a tanúja. Tetején szintén bazalt volt, de rég elhordták, építeni.

Amikor a pannóniai rétegeket már nagyon lepusztította a szél, még egyszer jelentkezett a vulkánosság, de ez már nem lávát öntött, csak tufákat, iszapot, közettörmelék. Vulkáni tufával épült fel a Szigligeti-várhegy, s a Vendégi-hegy a Tapolcai-medencében. (Aztán Tihany s a déli parton a boglári Várhegy.)

A tapolcai medencét északon és nyugaton triász mészkőrögök zárják el. Tapolcától északra húzódik a Cseket-hegy, ez a nagy vízválasztó dolomit hátság, amelyen megint szépnek látjuk a szél munkáját. A

dolomitba szabályos közökben barázdákat mart a szél, a megmaradt ellenállóbb hátaikat *gardangoknak* nevezi a földrajz-tudomány.

A TAPOLCAI BARLANG

Végül emlékezzünk meg Tapolca városka nevezetességéről, a tavas barlangról is. (A barlangba vezető ajtó kulesát a községhezán őrzik.) A barlangjáratok a szármáciai mészkőtáblában képződtek. A tóvá duzzasztott melegforrás vize előnti a barlang alacsonyabb járatait is. Amikor a tavat tisztítás céljából lecsapolják, a barlangból is eltűnik a víz.

A Balaton északi partját, a Balaton-Felvidéket megismertük. Jártunk a Séd-völgyében: a devecseri árokban és a veszprémi fennsíkon, barangoltunk a Koloska-völgyében, megismertük a híres Kővágóörsi kőtengert, de a legszebb tájképeket a tapolcai medence tanúhegyein találtuk.

Bazaltoszlopok a Szentgyörgy-hegy északi oldalán

*A Szentgyörgy-hegy tapolcai bazaltoszlopai.
Felől összeomlottak lehet látni*

